

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОЇ  
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ СЬОГОДЕННЯ.  
КРАЩІ ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ПІДГОТОВКИ  
ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

**Алла ХОМЕНКО**

**ТЕНДЕНЦІЇ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ  
ФЕНОМЕНУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Глобалізація, як процес соціально-економічної інтеграції сучасного світу, детермінований технологічним прогресом, і в першу чергу, розвитком інформаційно-цифрових технологій: розширюються, посилюються й ускладнюються зв'язки між державами в галузях економічного, політичного, суспільного, культурного і духовно-інтелектуального життя, що набуває планетарних масштабів.

Глибокі зміни здійснюються не тільки у моделях взаємодії держав, корпорацій, підприємств, але й у поведінці соціальних спільнот, груп та цілих народів. Глобалізація змінює порядок у межах функціонування державних систем: відбувається змішування ідеологій, деконструкція цінностей і звичаїв, протиставляється «органіка культури техноцизму цивілізації» (П. Гуревич). Тому багатьма представниками прогресивної частини людства висувається вимога збереження різноманітності та унікальності культур в контексті цілісності світу; забезпечення конструктивного діалогу між передовими країнами світу та країнами, що розвиваються.

Оскільки основою процесу глобалізації є розвиток інформаційних технологій, спрямованість на реалізацію творчого потенціалу особистості з метою побудови «суспільства знань», то на перший план висувається питання гармонії інтелектуального і духовного життя людини.

Загальновідомо, що рівень розвитку суспільної свідомості, як основний елемент духовно-культурного життя суспільства, і відповідно, буття людини, завжди визначається ієрархію духовних цінностей, серед яких провідними є інтелектуально-комунікативний розвиток, освіченість, вихованість та релігійність. Ці цінності сформовано й наповнено певним змістом в умовах, що принципово відрізняються від тих, що мають місце в системі сучасних глобальних відносин. Одночасно об'єктивний хід буття світової цивілізації веде до усвідомлення цілісності світу, розуміння взаємозалежності країни і народів у вирішенні ключових проблем, які загрожують існуванню людства: використання атомної і термоядерної енергії, створення штучного інтелекту, екологічна катастрофа, тенденція втрати національних культур, виникнення нових епідеміологічних небезпечних хвороб та ін.

У цих умовах найважливішим питанням є питання виховання і розвитку особистості як соціально і педагогічно організованого процесу створення оптимальних умов для формування інтелектуально розвиненої людини з високим рівнем духовно-моральної культури в системі соціокультурних відносин країн і народів.

Окремі питання проблеми, яку ми порушуємо, розглядаються сучасною філософією, психологією, педагогікою, соціологією, культурологією за різними напрямками: методолого-теоретичні основи глобалізації (О. Білорус, В. Воронкова, В. Гурковський, К. Данилішина, О. Кобенко, Д. Лук'яненко, Н. Рилач, В. Саричев, Є. Суліма, М. Фоміна та ін.); процеси глобалізації і динаміка культури (А. Ареф'єва, В. Бабкін, О. Гриценко, Л. Дротянко, С. Кримський, Ю. Павленко, Т. Шмельова, Д. Шевчук, В. Шейко, І. Штефан та ін.); освіта і виховання в епоху глобалізації (Н. Авшенюк, В. Андрущенко, В. Бех, Т. Бган, М. Згуровський, В. Зінченко, О. Кивлюк,

В. Кремень, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, Н. Скотна, Т. Сущенко та ін.); розвиток особистості в епоху глобалізації (О. Виговська, О. Вишневський, О. Киричук, О. Коберник, В. Оржеховська, С. Сисоєва, М. Сметанський, М. Степико, Л. Хомич та ін.); соціологічні концепції глобалізації (В. Андріяш, М. Козловець, С. Львова, Ю. Савельєв, Д. Свириденко, Т. Семігіна, В. Судаков, М. Шульга та ін.).

Потрібно зазначити, що при всій різноплановості наукових пошуків ученими визначено пріоритети розвитку суспільства в умовах глобалізації, схарактеризовано аксіологічні критерії буття людини у третьому тисячолітті. Проте, процес формування самодостатньої людини з глобалістичним світоглядом, високим рівнем професійної компетентності, креативністю у професійній діяльності, особистісною мобільністю в інноваційному глобальному інформаційному просторі вимагає осмислення специфіки її виховання. Тому мета нашого дослідження полягає у виявленні та характеристиці сучасних тенденцій виховання особистості в контексті феномену глобалізації.

Процес виховання ми розглядаємо як системний, цілісний, неперервний процес формування і розвитку ціннісного світу особистості, який відповідає нормам загальнолюдської моралі і культури. Це соціокультурний феномен, унікальний інститут соціалізації підростаючого покоління, що має вплив на процеси суспільного розвитку, становлення особистості та включення дітей у систему суспільних відносин.

У сучасних умовах інформатизації суспільства державна виховна політика розвинених країн світу спрямовується на розвиток і захист інтелектуального потенціалу дітей та молоді, створення умов для здобуття якісної освіти, забезпечення соціальних гарантій професійної самореалізації. Водночас значна увага приділяється формуванню таких якостей особистості як комунікабельність, компетентність, організованість, ініціативність, креативність, мобільність, які визначають напрями і характер життєтворчості людини.

Відповідно вітчизняної традиції виховання розглядається вченими (І. Бех, А. Бойко, В. Галузяк, М. Сметанський, О. Сухомлинська) як родове поняття, з якого «виростають» такі категорії як навчання, освіта, формування і розвиток дитини. У цьому контексті освіта є інструментом виховання, який сприяє формуванню наукового світогляду людини, утворенню особистісно-ціннісних смислів життєдіяльності, усвідомленню своєї ролі і місця в цьому світі, ступеня відповідальності за дії і вчинки з позиції соціальної значущості.

Аналіз практики сучасного виховання передбачає пізнання специфіки функціонування даного процесу в епоху мережевої життєдіяльності суспільства та персоналізації суспільного буття; осмислення досвіду формування виховуючих відносин дорослих і дітей; визначення інноваційного потенціалу, проблем і перешкод становлення ціннісного світу людини в умовах глобалізації і мультикультуралізму, а також виявлення тенденцій розвитку даного процесу.

Тенденції виховання розглядаємо як загальні напрями його розвитку, які свідчать про відносно стійкі співвідношення, властивості, ознаки функціонування. На основі виявлення та вивчення тенденцій можна робити висновки про характер і хід процесу, явища, події; оцінювати й прогнозувати їх розвиток.

Аналіз результатів наукових пошуків учених і виховуючої взаємодії педагогів-практиків із дітьми та учнівською молоддю показує, що в умовах глобалізації виховання підростаючого покоління характеризується суттєвими трансформаціями. Насамперед, потрібно відзначити домінування мережевої побудови соціальних зв'язків між дорослими і дітьми, між самими дітьми, які є більш продуктивними та інтенсивними, ніж державні інститути освіти і виховання. З одного боку, відбувається розвиток міжособистісних соціальних відносин за допомогою універсальних інформаційних мереж, а з іншого – збільшується контроль над особистістю, який технічно забезпечений, є моніторингом дій і, навіть, намірів людини.

Тому соціальні мережі стають інститутами нових форм, нового змісту, нових можливостей взаємодії, де інтерактивність виступає інструментом соціального контролю. У цих умовах становлення ціннісного світу дитини відбувається на засадах розвитку цифрових інформаційно-комунікаційних технологій, які посилюють її інтелектуально-когнітивну діяльність в системі «людина-соціальні структури-комп'ютер».

На основі змістовно-порівняльного логіко-методологічного аналізу наукового доробку вчених, практики виховання в сучасних умовах, нами робиться спроба виокремити тенденції виховання особистості в контексті феномену глобалізації. До них відносимо:

1. *Конвергентний характер змісту виховного процесу*, який визначається зміною системи цінностей особистості відповідно процесів інтеграції держави до світового цивілізованого простору, де індикатором успіху стає інтелектуально-продуктивна проектно-конструкторська діяльність людини.

Поняття «конвергенція» (від лат. «convergo» – зближуюсь, сходжусь) «позначає процеси максимального зближення, синтезування галузевих наукових досліджень, відповідних технологій, і цей факт спричиняє якісно новий етап у науково-технологічному поступі людства» [4, с. 225].

Уперше термін «конвергентні технології» в сучасному значенні з'явився у відомій доповіді Національного наукового фонду США (2001), де була висунена так звана NBIC-ініціатива. Термін «NBIC-конвергенція» уведений в 2002 році головою підкомітета по нанотехнологіям Національної ради США з науки і технологій Михайлом Роко та американським соціологом Уільямом Бейнбріджем. NBIC-конвергенція – це взаємовплив нано (N), біо- (B), інформаційних (I) і когнітивних (C) технологій. У ній два головні моменти: 1) об'єднання різних наук у рамках міждисциплінарного проекту в нанометричному масштабі; 2) проблема «поліпшення людини», «людської функціональності» (improving human performance), або «розширення людини» (human enhancement). Термін відноситься до «синергетичної комбінації» чотирьох основних NBIC: N – нанонауки і нанотехнології, молекулярне виробництво і наносамосборка; B – біологічні науки, біотехнологія, біомедицина, протеоміка, структурна біологія, інтеграційна біологія, геноміка і генна інженерія; I – інформаційні технології, штучний інтелект (AI) і соціальні мережі; C – когнітивна наука і когнітивна нейронаука [1; 3].

Концепція конвергенції у соціогуманітарному форматі – це концепція трансформації людини, суспільства та цивілізації, спрямованої на вирішення проблем глобалізації на основі взаємопроникнення різних наук і технологій, а також формування нового інформаційного суспільства.

Конвергентний підхід є новим форматом функціонування освітньо-виховного простору, сутність якого полягає у формуванні у дітей загальносистемної картини світу на основі використання когнітивних та соціально-гуманітарних технологій. З точки зору на саму ідею конвергенції виховання, ключовими особистісними якостями, які повинні бути сформовані на час завершення навчання у закладі загальної середньої освіти, є планетарне мислення, міжгалузева комунікація, мультимовність та мультикультурність. У цьому контексті можна говорити про виключну актуальність і значущість ноосферної метамоделі виховання особистості, обґрунтованої В. І. Вернадським, в основі якої антропологізація освіти і виховання як цілісної моделі єдності Людини, Науки і Природи.

2. *Цифровізація освітньо-виховного середовища*, сутність якої становить вплив широкого спектру сучасних інформаційних технологій на формування ієрархії цінностей особистості, визначення пріоритетів соціальної взаємодії, духовних та матеріальних потреб.

Інститутом проблем виховання НАПН України розроблено «Концепцію виховання дітей та молоді в цифровому просторі» [2], яка становить методолого-

емпіричний базис виховання особистості в цифровому інформаційному середовищі. Змістовим ядром даного документу є ряд нових теоретичних ідей, положень, принципів щодо конструктивних і деструктивних впливів інформаційних мереж на формування духовно-матеріального світу підрастаючого покоління: «Особистість, що формується в глобальних цифрових вимірах, здатна бачити світ не тільки в теперішніх реаліях, а й у історичній перспективі. Вона найімовірніше дійде висновку про те, що невідповідність виховання сучасним умовам суспільного існування є прогнозованим наслідком її життєдіяльності в період розширення світових контактів» [2, с. 9].

Цифровізація освітньо-виховного середовища характеризується невідворотністю як складовою загального наукового-технічного прогресу, комплексністю як явища, що відбувається у всіх сферах життя суспільства та глобальністю як життям у світовому співтоваристві, де діють процеси всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації.

Нові інформаційно-комунікаційні технології формують виховний простір духовно-моральних цінностей особистості, її ідеалів в полі розвитку глобалізації економічного, культурного та медійного середовища. Інформаційний простір зближує суспільство на глобальному рівні й одночасно відкриває великі можливості для розвитку особистості у віртуальній реальності, де виникають нові інтереси, мотиви, цілі, установки, форми соціальної активності. Діти й молодь користуються різними пошуковими і операційними системами, програмним забезпеченням, он-лайн платформами, мобільними додатками, хмарними сервісами, он-лайн інструментами за груповими й особистісними інтересами, навколо яких виникають світоглядні, етичні та естетичні проблеми, питання інформаційного впливу, безпеки і керівництва.

У цих умовах найважливішим завданням є формування такого змістового поля виховного інформаційного впливу, яке забезпечить ціннісно-смісловий культурний базис особистості. Потрібно вчити дітей і молодь критично оцінювати, аналізувати і систематизувати інформацію з різних джерел, організовувати інформаційну безпеку процесу, розвивати культуру медіаспоживання. Найважливіше суспільно-історичне призначення моралі полягає в тому, щоб регулювати суспільні відносини на основі вироблення духовних цінностей та формувати особистість, що здатна перетворити ці цінності у власні потреби, мотиви спілкування, діяльності, поведінки і відносин. Тому вирішення даної проблеми ми вбачаємо тільки через модернізацію виховних впливів та форм виховного процесу за допомогою спеціально відібраних, створених та запускених ресурсів.

Потрібно зазначити, що включення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у практику виховання активізує її, робить насиченою і цікавою; сприяє формуванню інформаційної культури особистості та подоланню психологічних бар'єрів у взаємодії з іншими людьми. Паралельно з цим важливою є допомога дорослих, учителів, батьків щодо попередження негативних впливів цифрового середовища на психіку дитини: захист від кібербулінгу, технологічного руйнування базових цінностей, виховання культури поведінки в інформаційному просторі, формування ціннісно-змістовної вибірковості, критичного ставлення до медіацифрових впливів [2; 5].

Таким чином, організація виховного простору при активному використанні інформаційно-комунікаційних технологій вирішує завдання комплексного впливу на дитину, формування індивідуальної траєкторії розвитку та успішної соціальної адаптації.

3. *Полікультурна спрямованість особистісно-соціальної взаємодії*, яка характеризується толерантністю міжнаціонального спілкування з метою духовного збагачення, розвитку планетарного світогляду, намаганням комфортно існувати в поліетнічному середовищі й відчувати себе громадянином світу.

У сучасних умовах зміни традиційних соціальних структур, відбувається трансформація соціальності особистості під впливом інтернет-комунікації, завдяки якій

можлива міжособистісна комунікація між будь-якими користувачами мережі: особливо ефективною вона є тоді, коли користувачі володіють однією або декількома іноземними мовами, що забезпечує прямиий доступ до соціальної взаємодії з представниками інших народів.

У більшості випадків учасників інтеракції об'єднують спільні інтереси, потреби й мотиви; відбувається знайомство з традиціями, духовно-моральними пріоритетами носіїв інших культур, що є фундаментом для розуміння і прийняття світових культурних цінностей, формування міжкультурної компетентності. Важливою в цьому аспекті є саме соціокультурна діяльність, яка реалізується кожною особистістю як вектор самопрезентації, самоствердження й саморозвитку. Мережеві спільноти (інформаційні, освітні, соціальні, мультимедійні, науково-професійні, творчі, громадянсько-політичні, торгівельні, розважальні) структурують простір інформаційно-комунікативної культури за допомогою різних інтерактивних практик (створення тем; написання коментарів, постів, заміток; обміну знаковими або мультимедійними файлами та ін.), чим створюють особливе соціокультурне середовище. В умовах свободи духовно-культурного самовизначення особистості відбувається переорієнтація на пошук смисложиттєвих цінностей відповідно до процесів глобалізації і мультикультуралізму.

Таким чином, конвергентний характер змісту виховного процесу, цифровізація освітньо-виховного середовища та полікультурна спрямованість особистісно-соціальної взаємодії стали невід'ємними характеристиками сучасного виховання особистості, які диктують умови розвитку національної і світової моделі освітньо-виховного процесу в контексті феномену глобалізації.

#### Список використаних джерел

1. Кизим М. О., Матюшенко І. Ю. NBIC-технології як ключовий фактор розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і мікроелектроніки в країнах світу і Україні : моногр. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2015. 392 с.
2. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. / В. Г. Кремень, С. О. Сисоєва, І. Д. Бех та ін. НАПН України. 2021. 52 с.
3. Матюшенко І. Ю. Теоретико-методичні засади розвитку конвергентних технологій для вирішення глобальних проблем. *Соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 27–40.
4. Остропольська З. М. Конвергентні технології: соціокультурні аспекти. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2016. Вип. 48. С. 222–232.
5. Сисоєва С. О. Педагогічні аспекти цифровізації освіти. *Неперервна освіта: теорія і практика. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. № 4 (69). С. 24–32.

**Іван КРАВЧЕНКО**

### **ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ**

Актуальність вивчення ролі сімейного виховання у формуванні особистості дитини полягає у визначній ролі сім'ї як суб'єкта виховного впливу, конституційної вимоги щодо утримання батьками дітей до їх повноліття. Сім'я є первинним і основним осередком суспільства, важливим фактором навчання та виховання гармонійно розвиненої особистості. Зрозумілим є той факт, що у формуванні майбутньої особистості сімейне виховання посідає одне з найважливіших місць. Практичний досвід засвідчує, що сьогодні усе помітнішими стають риси кризи сім'ї, не тільки занепаду подружніх стосунків, а й дитячо-батьківських відносин, що спричиняє за собою зниження головної функції батьків – виховання дітей.